

İslâmiyet Bağlamında Yoksulluk ve Kalkınma İlişkisi

Murat Arslan

Dr. Düzce Üniversitesi

“Bizim düşmanımız cehâlet, zaruret, ibtilâftır. Bu üç düşmana karşı; san’at, marifet, ittifak silâhiyle cihâd edeceğiz.” (Bediüzzaman Said Nursi)

Özet

Özellikle gelişmiş ülkelerde yaşanan kötü çalışma şartları, toplumun genel refah düzeyinin düşmesine ve akabinde halkın giderek fakirleşmesine ve alım güçlerinin azalmasına yol açmaktadır. Dünya gündemine oturan yoksulluğun aslında yüz yıla yakındır dünyanın sessiz çığlıkları olduğu ve kâinatı inleyen boyutlara ulaştığı açıktır. Sosyal araştırmacılar yoksulluk belasının baş müsebbibi olarak güçlünün fakiri ezdiği yeni sömürü temelli dünya düzenini göstermektedirler. Hakkılık payları vardır. Bu beladan kurtulmak mümkün değil midir? Mümkündür. İşte bu sorunun cevabı çalışmada İslâm dininin temel kaynakları olan ayet, hadis ve tefsir bağlamında tetkik edilmiştir. Ayrıca bu kaynaklarda geçen yoksulluğa ait reçetelerin geçerliliği, ilgili literatürle desteklenmiştir. Çalışma iyi incelenirse, yoksulluk belası ile ilgili İslâmî kaynaklarda sunulan reçeteleri uygulayan toplumların nasıl refaha ulaşabildikleri anlaşılabilir.

Anahtar Kelimeler:

Yoksulluk, İslâmi temel kaynaklar, Marifet, Eğitim

Yoksulluk veya diğer bir adıyla fakirlik kelime anlamı bakımından; günlük temel ihtiyaçların tamamını veya büyük bir kısmını karşılayacak yeterli gelire sahip olmama durumu şeklinde tanımlanmaktadır.

Giriş

1980'li yıllardan sonra hâkim görülen yeni dünya düzeni, daha önceleri yaşanan ekonomik krizlerin atlatılmasında belli ölçülerde başarılı olurken, diğer taraftan özellikle çalışanları ve çevresindekileri içine alan daha dehşetli sosyal bir krizin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Aslında hali hazırda ekonomik kriz sosyal bir krize dönüşmüş ve çözümlenmeye çalışılmıştır. Bu dönüşüm zarfında işsizlik, eşitsizlik, adaletsizlik, dışlanma ve yoksulluk gibi kavramlar en çok söz edilen konular arasına girmiştir.

Özellikle az gelişmiş ve hatta gelişmiş ülkeler için dahi içinden çıkılmaz bir sorun olan yoksulluk, yerel olmanın ötesinde küresel bir sorun halini almıştır. Yapılan son araştırmalar, yoksulluk sınırında yaşayan insanların sadece geri kalmış ülkelerde değil aynı zamanda gelişmiş ülkelerde de belli bir oranın üstüne çıktığını göstermektedir.

Yoksulluk bahsedildiği gibi üstesinden gelinemeyecek bir problem gibi görülse de aslen İslâmi temel kaynaklar bağlamında incelendiğinde çözümünün olduğu aşikârdır. Çünkü bu kaynaklarda; yani ayet, hadis ve tefsir kitaplarında bu sorun üzerinde çok tafsilatlı açıklamalar ve çözüm önerileri mevcuttur. Ancak insanoğlunun bu çözüm önerilerini uygulamadığı veya uygulamasına mani olduğu görülmektedir.

Bu çalışmada izlenen yöntem olarak yoksulluğun önce tarifi verilmekte ve ardından yoksulluğun kaynağı ve toplumların kalkınmasındaki etkileri üzerinde durulmaktadır. Devamında çözüm önerileri temel İslâmi kaynaklar ve beşeri ilimler ekseninde ayrı ayrı ele alınmakta ve yoksulluk musibetine karşı ortak bir çözüm haritası belirlenmeye çalışılmaktadır.

Bu çalışma boyunca yoksulluğun tefsir kaynaklı mütalâası yapılırken, Said Nursi'nin telif ettiği Kuran'ın tefsiri olan Risale-i Nur Külliyyatı esas alınmıştır. Çalışmanın giriş cümlesi iyi irdelendiğinde 'zaruret' yani yoksulluk sorununun üstesinden 'sanat' yani üretimi esas alan faaliyetlerle gelinebileceği açıktır. Nursi'nin bu düşüncesi bire bir ayet ve hadislerle hatta bu konuda yapılan yüzlerce araştırma sonucu ile örtüşmektedir. Açıklamalardan anlaşılacağı üzere çalışma, İslâmi temel kaynakların yoksulluk problemine bakışı ile beşeri araştırmaların karşılaştırılması anlayışı üzerine kurulanmıştır denilebilir.

Yoksulluk Nedir?

Yoksulluk veya diğer bir adıyla fakirlik kelime anlamı bakımından; günlük temel ihtiyaçların tamamını veya büyük bir kısmını karşılayacak yeterli gelire sahip olmama durumu şeklinde tanımlanmaktadır.

Daha genel bir ifadeyle, yiyecek, içecek, barınma ve giyim gibi temel ihtiyaçlara zor erişmek veya erişmemek de yoksulluk olarak tanımlanabilir. Kelime manaları bakımından literatürde bu şekliyle geçen yoksulluğun ayet ve hadis kaynaklı tam bir tarifine rastlanmamakla birlikte Risale-i Nur Külliyyatında daha çok zaruret kelimesi ile tarif edilmektedir. Tüm Risale-i Nur Külliyyatı incelendiğinde zaruret kelimesi; geçim sıkıntısı, çaresizlik, muh-

taçlık, sıkıntı, fakirlik ve yoksulluk gibi yakın anlamlarda kullanılmaktadır.

Yoksulluğu sayısal manada iki kavram ile değerlendirmek mümkündür; mutlak yoksulluk ve göreceli yoksulluk. Her iki kavramın da sayısal bir had-di vardır. Bu sınırı tespit etmek için de, gelir seviyesi kavramı kullanılır. Bu yüzden zikredilen iki tür yoksulluk da “gelir yoksulluğu” şeklinde tanımlanabilir (Dansuk,1996: 11).

Aynı zamanda probleme yalnızca sayısal olarak da bakılamaz; çünkü niteliksel bazı sonuçları da vardır. Bugüne kadar yoksulluk ile ilgili yapılmış araştırmaların çoğunda, devamlı olarak, kişilerin yaşamlarını sürdürmeleri için gerekli bir gelire sahip olup olmadıkları araştırılmıştır. Ancak yoksulluk, maddi bir gelire sahip olmaktan maada kişilerin insanca yaşamlarını sürdürmeleri için gerekli asgari sosyal imkânlarla sahip olup olmadıkları yönünden de düşünülmelidir. Bu manada dünyanın birçok yerinde yeterli geliri olduğu halde insanca yaşam için lüzumlu imkânlarla sahip olmayan kişiler vardır (Dansuk,1996: 12).

İşte en son açıklananlar bağlamında insanî yoksulluk mefhumu belki de mutlak ve göreceli yoksulluğun da önüne geçmektedir. Bu durum bir kısım kişilerin insanca yaşam imkânlarına sahip olmadığı anlamına gelir.

Buna göre yoksulluğun mutlak ve insani boyutları birlikte düşünüldüğünde yoksulluk; yeterli beslenememe, sağlık imkânlarından yoksunluk, evsizlik, eğitim imkânlarından yoksun olma, okumasını ve uygun bir şekilde konuşmasını bilmemek, herhangi bir işi olmamak, gelecekte korkmak, sağlıklı içme suyuna sahip olamamak, güçsüzlük ve özgürlüğün yetersiz oluşu anlamına gelmektedir. Hatta insani yoksulluk; kararlara katılmaktan dışlanma, siyasi süreç, yönetim ve kültürel olaylara katılmaktan mahrumiyet ile birlikte görülmektedir.

Yoksulluğun Asıl Kaynağı

Yoksa siz, kendinizden önce gelip geçenlerin hali (uğradıkları sıkıntılar) başınıza gelmeden cennete girivereceğinizi mi sandınız? Onlara öyle yoksulluklar, öyle sıkıntılar dokundu ve öyle sarsıldılar ki, hatta peygamber ve beraberinde iman edenler: “Allah’ın yardımı ne zaman?” derlerdi. Bak işte! Gerçekten Allah’ın yardımı yakındır (Bakara:224).

Yukarıdaki ayet-i kerimeden de anlaşılacağı üzere Allah (c.c.) kullarını sınamak için yoksulluk gibi musibetler verebilir. İnanç yönü ile yoksulluk mefhumuna bakmak çalışmamızın dışındadır. Bununla birlikte yoksulluk belası ile muzdarip birinin elini kolunu bağlayıp durmaması gerektiği aşikardır. Bu bela ve musibet ile mücadele elbette edilecektir. İfade edilen mücadelenin ayn-ı hak bir mücadele olduğu da yine İslâmî kaynaklarla sabittir. Çünkü ayet ve hadislerde geçen musibetlere sabır bu mücadele içinde mütalaa edilir.

“Rızık İkidir; biri hakiki rızıktır ki, onunla insan yaşar. Bu tür rızık ayetin hükmü ile taahhüd-ü Rabbanî altındadır. Diğeri rızık-ı mecazîdir ki, su’-i istimalât ile hacat-ı gayr-ı zaruriye hacat-ı zaruriye hükmüne geçip, görenek belasıyla tiryaki olup, terk edemiyor. İşte bu rızık, taahhüd-ü Rabbanî altında

*Allah (c.c.)
kullarını sınamak
için yoksulluk
gibi musibetler
verebilir. İnanç
yönü ile yoksulluk
mefhumuna
bakmak
çalışmamızın
dışındadır.
Bununla birlikte
yoksulluk belası
ile muzdarip
birinin elini
kolunu bağlayıp
durmaması
gerektiği aşikardır.*

Yine Said Nursi,
yoksulların
çektığı sıkıntılarını
sadece kendilerine
münhasır
kalmadığını,
vicdan ehli
olanların da
durumdan
çok muzdarip
olduğunu, hele
hele kazançlarını
meşru olmayan
yollarla
kazanmaların
dünyadan
aldıkları lezzeti
acılaştıracığını
açıkça ifade
etmektedir.

olmadığı için; bu rızkı tahsil etmek, hususan bu zamanda çok pahalıdır. Başta izzetini feda edip zilleti kabul etmek, bazan alçak insanların ayaklarını öpmek kadar manen bir dilencilik vaziyetine düşmektir.” (Lem’alar, 1998: 142)

Nursi, yukarıdaki ifadesinde yoksulluğun iki boyutu üzerinde durmaktadır. Birincisinde kişinin ölmeyecek kadar rızkının Allah (c.c.)’ın taahhüdü altında olduğunu beyan etmektedir. Diğerinin ise mecazî rızık olduğunu ve bu tür rızkın Allah (c.c.)’ın taahhüdü altında olmadığını açıkça beyan etmektedir. Hatta mecazî rızkın temini konusunda insanoğlunun sanki hakiki rızık gibi gerekli olduğu düşüncesi ile aşırı istek göstererek ve başkasının eteklerini öpercesine dilencilik ve fakirlik vaziyetine düştüğünü, bu davranışın yoksulluğun kaynağını oluşturduğunu ifade etmektedir. Nursi’ye göre yoksul yoktur. Onun nazarında rızk-ı hakiki kâfidir ve Allah’ın taahhüdü altındadır. Hakiki rızkı bulan mecazî rızkı bulmasa da gerçek manada fakir değildir.

Nursi, kişilerin mecazî rızkı bulma noktasındaki bu tamahkâr davranışlarını yoksulluğun kaynağı olarak görmektedir. Bu görüşünü “*bu mecazî rızkı tahsil etmek, hususan bu zamanda çok pahalıdır. Başta izzetini feda edip zilleti kabul etmektir*” şeklinde beyan eder. Demek insanoğlu aslında hiç de öyle elzem olmayan mecazî rızkı temin için bazen izzetini feda edip zilleti kabul etmek durumunda kalabilmektedir.

O halde kişi, rızkı hakikiye dayanarak izzet ve şerefini muhafaza etmeli ve kimseye boyun eğmeden çalışmalı ve gayret göstermelidir. Pekâlâ bu boyun eğmeme nasıl olmalıdır? Çalışmanın giriş cümlesinde geçtiği gibi yoksulluk ile mücadele marifet ile yani eğitim, ilim ve bilim ile gerçekleşmelidir.

Hem bu fakr u zaruret zamanında, aç ve muhtaç olanların elemelerinden ehl-i vicdana rikkat-i cinsiye vasıtasıyla gelen teellüm; o gayr-ı meşru bir surette kazandığı para ile aldığı lezzeti, vicdanı varsa acılaştırıyor (Lem’alar, 1998: 142).

Yine Said Nursi, yoksulların çektiği sıkıntılarını sadece kendilerine münhasır kalmadığını, vicdan ehli olanların da durumdan çok muzdarip olduğunu, hele hele kazançlarını meşru olmayan yollarla kazanmaların dünyadan aldıkları lezzeti acılaştıracığını açıkça ifade etmektedir.

Yoksulluğun Ülkelerin Kalkınmasındaki Etkileri

Asıl iyilik o kimsenin iyiliğidir ki, Allah’a, ahiret gününe, meleklere, kitaba ve peygamberlere iman eder, Allah rızası için malından seve seve akrabalara, yetimlere, fakirlere, yolda kalanlara, ihtiyaç sebebiyle isteyen kimselere, hürriyetine kavuşmak için isteyen esir ve kölelere bağışta bulunur. (Bakara, Ayet 177).

Ey Muhammed! Sana nereye infak edeceklerini soruyorlar. De ki: Hayır olarak verdiğiniz nafaka, ana baba, yakınlar, öksüzler, yoksullar ve yolda kalmışlar içindir (Bakara, Ayet 215).

Yukarıda geçen iki ayet görünen manası ile anlaşılmaya çalışıldığında; inananların yakınlarına, öksüzlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilenenle-

re ve esirlere seve seve yardım etmeleri gerektiğini açıkça ifade etmektedir. Eğer bir inanan kendi malından bir infakta bulunacaksa bunu önce yardıma muhtaç olan ana ve babasına, eğer onlarda bir sıkıntı yoksa daha sonra sırasıyla yakınlarına, öksüzlere, yoksullara ve yolda kalmışlara yapması gerektiği ayetle emrediliyor.

İşte geçen ayetlerden özellikle Müslüman toplumların kalkınması ve refahı için açıkça Allah (c.c) reçete sunuyor. Toplumların bu konuda hastalığı olduğu aşikâr olduğundan bu reçete alınmalı ve birebir uygulanmalıdır. Uygulandığı takdirde toplumların refaha kavuşacağı taahhüd-ü Rabbanî altındadır. Tarih bu konuda hassas olan toplumların refaha ulaştıklarını açıkça kaydetmiştir.

İsraf, kanaâtsizliği intac eder. Kanaâtsizlik ise çalışmanın şevkini kırar, tenbelliğe atar; hayatından şekva kapısını açar, mütemadiyen şekva ettirir. Hem izzetini kırar, dilencilik yolunu gösterir. İktisat ise, kanaâti intac eder. Hadisin sırrıyla; kanaât, izzeti intac eder. Hem sa'ye ve çalışmaya teşci' eder. Şevkini ziyadeleştirir, çalıştırır (Lem'alar, 1998: 146).

Nursi, Lem'alar adlı eserinde kanaatsizliğin, dolayısıyla israfın da yoksulluk nedeni olduğunu beyan etmektedir. Bu düşüncesini kanıtlamak için, kişi eğer elindeki ile yetinmeyip mütemadiyen şikâyet içinde ise izzetini kıracağını ve hatta belli bir noktadan sonra dilencilik mertebesine kadar düşebileceğini ifade eder. Kısa bir değerlendirmeye dahi bu dereceye kadar inen kişilerin varlığı bilinmektedir.

Bunun tam tersine kişi eğer iktisatlı bir şekilde yaşamayı kendine düstur edinirse, tam kanaati elde eder ve hadislerle de açıkça ifade edildiği üzere izzetli, şerefli bir birey durumuna gelebilir. Bu şekliyle çalışmaya şevki ve isteği artacağından daha çok tüketen bir birey olmaktan çıkıp üreten bir birey durumuna geçer ve toplum da bu tür bireylerden oluşturulabilirse kalkınmış ve refaha ulaşmış olur.

Bu İslâmî kaynaklar temelli reçeteler beşeri bilimlerle sonuçları itibarı ile hiçbir şekilde tezat oluşturmamaktadır. Yapılan araştırmalar eğer bu reçeteler uygulanmış olsa gerçekten toplumlar içinde yoksulluk denen mefhumun ortadan kalkacağını göstermektedir. Tarihi kayıtlar incelendiğinde asr-ı saadette Müslümanların zekât verecek kişi aradıkları ve bulmakta güçlük çektikleri açıkça görülmektedir.

İktisadsızlık yüzünden müsteblikler çoğalır, müstahsiller azalır. Herkes gözünü hükümet kapısına diker. O vakit hayat-ı içtimaiyenin medarı olan «san'at, ticaret, ziraat» tenakus eder. O millet de tedenni edip sukut eder, fakir düşer (Lem'alar, 1998: 145).

Yukarıdaki paragrafta geçen manası ile bireylerin müsrif olmaları durumunda tüketici olacakları ve üretici olmalarının mümkün olamayacağı ve gözlerini devlet kapısına dikecekleri, ardından üretmediklerinden hazır maaşı isteyecekleri ve akabinde sosyal hayatın kaynağı olan san'at, ticaret ve ziraat gibi mesleklerin yok olmaya yüz tutacağı açıktır. Sonuç olarak da o toplumun fakir düşeceği beyan edilmektedir.

Yoksulluğun, sağlık, eğitim ve barınma gibi temel hizmetlere ulaşma-

Nursi, Lem'alar adlı eserinde kanaatsizliğin, dolayısıyla israfın da yoksulluk nedeni olduğunu beyan etmektedir.

*Yoksulluk eğer
bir toplumun
problemi
haline gelmişse
savaşlar, darbeler,
diktatörlükler,
askeri yönetimler
o toplum için
kaçınılmaz
demektir. Bunun
nedeni, yoksul
toplumların
aynı hasta
organizmalar gibi
çabuk yıkılacağı
ve kolaylıkla
sömürüleceğinin
bilinmesindedir.*

da yaşanan sorunları arttırdığı gözlenmiştir. Yapılan bir araştırmada katılanların neredeyse üçte ikine yakın bir kesiminin sağlık ya da iş sigortası ya da emeklilik imkânlarının olmadığı, eğitime ulaşımında engellerin olduğu ve sağlık koşullarının yetersiz olduğu görülmüştür. Yoksul mahallelerdeki genel eğitim verileri de alarm vermektedir: Ankete katılanların dörtte birinden fazlası okur-yazar değildir ve beşte birinden azı liseyi bitirmiştir. Bu nedenle çalışmaya katılanların dörtte birinin eğitim dereceleri yüzünden toplumdan dışlandıklarını hissetmeleri normaldir. Mevcut yoksulluğun gelecekte düşük beşeri sermayeye neden olarak düşük ücretli istihdamı sürekli kılacağına ve dolayısıyla *yoksulluk-egitimsizlik-yoksulluk* çıkmazı oluşturacağına dair açık deliller vardır (Adaman ve Keyder, 2010).

Yoksulluğun toplumların sürdürülebilir kalkınması üzerindeki etkisi dehşet vericidir. Halkın yaşamlarını insanca devam ettirebilmeleri mümkün olmadığından yaşam umutları neredeyse kaybolmuştur. Dolayısıyla, yoksulların ekonomik faaliyetleri sürekli azalan bir trenddedir. Bu durum ekonominin diğer lokomotiflerini etkilemesinin yanı sıra tarım sektöründe de ciddi bir şekilde hissedilmektedir. Çiftçiler, hükümetlerin yanlış tarım politikaları yüzünden günümüz teknolojilerinden olan, yenilikçi teknikler ve araçlara sahip değildirler. Yani uygun teknolojiden yoksun olduklarından, tarım sektörü ciddi biçimde etkilenmektedir (François, 2001).

Yoksulluk eğer bir toplumun problemi haline gelmişse savaşlar, darbeler, diktatörlükler, askeri yönetimler o toplum için kaçınılmaz demektir. Bunun nedeni, yoksul toplumların aynı hasta organizmalar gibi çabuk yıkılacağı ve kolaylıkla sömürüleceğinin bilinmesindedir (François, 2001).

Ayrıca toplumların yoksullukla boğuşmaları hengâmında okuma-yazma oranının mütemediyen düştüğü izlenmektedir. Bunun nedeni de yoksulluk sebebiyle eğitim altyapısı oluşturulamaz ve deneyimli personel bulunamaz. (François, 2001).

Eğer yoksulluk geçici dahi olsa bir toplumdan kaldırılabilirse sürdürülebilir kalkınma bir manada uygulanabilir. Bu uygulamaları gerçekleştirmek için müreffeh toplumların içtihadları iyi tetkik edilmelidir. Aslında özgür bir toplum yoksullara yardım edemezse zengin olan azınlıklar kurtarılamaz (François, 2001).

Sachs 2005'de yayımlanan *Yoksulluğun Sonu* isimli kitabında, ülkelerin ekonomik gelişimi önündeki engelleri sekiz ana sınıfa ayırarak ele almıştır. Ancak bu sınıfların birincisini yoksulluk tuzağı olarak kabul etmektedir. Çünkü fakirlik aşırı seviyede olduğunda, kimsenin kendini bu durumdan kurtarma imkanı yoktur. Fakir toplulukların, az da olsa tasarruf yapma şansları olabilir; ancak tamamen muhtaç olduklarında, gelirlerinin tamamını yaşamlarını sürdürmeye ayırmak zorundadırlar. Geleceğe yatırım yapabilecek imkanları yoktur. En yoksullar, işte bu sebepten dolayı, ekonomik anlamda küçülmeye mahkûmdurlar. Bu küçülme öyle boyutlara ulaşmaktadır ki kimi devletler sırf bu nedenle hasta organizmalar gibi yıkılmış ve tarih sahnesinden çekilmişlerdir.

Toplumlar gelişim merdiveninin ilk basamağına ulaşabilirlerse, büyük

bir ihtimalle ilerlemelerini sürdürmeyi başarırlar. Eğer bir ülke gelişme merdiveninin ilk basamağına bir türlü erişemiyorsa, basamakları tırmanmaya başlaması söz konusu olamaz. Aslında kimse zengin ülkelerden, yoksul ülkeleri kendileri gibi müreffeh hale getirmelerini beklemez. Zenginlerin yoksullara yapacakları en anlamlı yardım, onların ekonomik gelişmenin ilk basamağına çıkmalarına yardımcı olmalarıdır. Sonrasında kendi güvenini kazanmış bir ekonominin dinamikliği ile tüm sıkıntıların üstesinden geleceklerdir (Sachs, 2005).

IMF ve Dünya Bankası gibi kurumlarda görev yapanların çoğunun yoksulluk problemlerine bakış açıları hiç bir zaman tam doğru olamamıştır. Çünkü okullarda öğretilen resmi ekonomi eğitimi, söz konusu yoksul toplumların kalkındırılmasında çok yetersiz kalmaktadır. Eğer bir toplumun fakirliği ile mücadele edecekseniz o toplumun sosyal, politik ve coğrafi yapıları yerinde ayrıntılı olarak incelenmedikçe, yoksul toplumların ekonomilerinin geliştirilmesi imkânsızdır.

Yoksul toplumların fakirlik durumunu analiz etmek ve düzeltebilmek için, bir kısım sorunların derinlemesine irdelenmesi gerekir. Aşırı fakirliğin kapsamını kavrayabilmek için hane başına yapılan araştırmalarda, coğrafi bilgilerden, ulusal gelir hesaplarından ve diğer gerekli bilgilerden yararlanarak *yoksulluk haritası* çıkarılmalıdır. Örneğin, aşırı fakirlik içinde yaşayan hane sayısı; sağlık, eğitim, su, kanalizasyon, elektrik, yol, beslenme gibi temel ihtiyaçlardan mahrumiyet oranı; yoksulluğun dağılımı, kentsel veya kırsal oluşu ve ülkenin belirli bir bölgesinde mi yoğunlaşmış yoksa eşit biçimde dağılmış halde mi olduğu; hanenin demografik koşullarıyla olan ilişkisi; mülkiyet durumu ve ekonomik faaliyet türleri, ayrıntılı olarak incelenip tespit edildikten sonra gelecek yıllarda yoksulluk problemini arttıracak muhtemel unsurların belirlenmesi elzemdir (Sachs, 2005).

Bu şekilde kapsamlı çalışmalar ve gayretler mutlaka sonuç verecektir. Bunun en bariz örneği yakın geçmişte Çin'de yaşanmıştır. 1978'den beri ortalama yıllık %8'lik büyüme oranı ile dünyanın büyüme oranı açısından en başarılı ülkesi olan Çin'de, bu hızlı gelişme sayesinde kişi başına düşen gelir her 9 yılda bir iki katına çıkmıştır. Ülkede aşırı fakirlik inanılmaz şekilde düşmüş, günde 1\$'ın altında hayat standardı olanlar 1981'de toplam nüfusun %64'ü iken bu oran 2001'de %17'ye kadar düşmüştür.

Yoksulluğun Üstesinden Gelinmesinde Kalıcı Çözümler

Yoksulluk, bugün yalnızca çok az sayıda ülkenin üstesinden gelebileceği insanoglunun muhatap olduğu köklü bir bela halini almıştır. Bunun yanı sıra sürekli artan yoksulluk ivmesi son zamanlarda hemen hemen bütün uluslararası resmi ve gönüllü kuruluşların üzerinde hassasiyetle durdukları, dehşete kapıldıkları ve bu yüzden çözümlenmesi için ellerinden geleni yaptıkları hassas bir konudur. Bu gayretler içinde yoksulluğun yeni dünya düzeni siyaseti çerçevesinde ele alındığı görülmektedir. Yapılan çalışmalardan yola çıkarak küresel yoksulluğun hangi boyutlara geldiğini saptamak mümkündür. Birleşmiş Milletler Kalkınma programı (UNDP), her yıl *İN-*

Yoksul toplumların fakirlik durumunu analiz etmek ve düzeltebilmek için, bir kısım sorunların derinlemesine irdelenmesi gerekir.

Müslüman,
yakınlarından
başlayarak
sırasıyla yoksul ve
yolda kalmışlara
yardım etmek
zorundadır;
çünkü onların kişi
üzerinde hakkı
vardır..

sanî Gelişme Raporu ismi ile bir rapor yayımlamaktadır. Bu raporda, dünyada yoksulluğun hızla arttığı ve eğer önlem alınmaz ise dünyanın “zenginler” ve “yoksullar” şeklinde iki ayrı kutba bölüneceği ifade edilmektedir (Sapanca, 2001).

Dünyanın en zengin ülkesi olarak kabul edilen ABD’de bugün 30 milyona yakın insan açlık sorunu ile karşı karşıyadır. ABD’de hem önemli derecede bir yoksulluk sorunu varken bir de bunun ırk ayrımcılığı gibi bir boyutunun olduğunu da görmek gerekir. Örneğin doksanlı yılların başında her yedi Amerikalıdan biri yoksulken, bu oran beyazların dışında kalanlarda ikiye hatta üçe katlanmaktadır. Bu haliyle ABD tüm kalkınmışlığına rağmen yoksulluk bakımından halâ gelişmekte olan ülke konumunda gibidir. Bu yüzden kimi araştırmacılar, ABD’nin hızlı gelişme dinamiklerini bu tezatta görmektedirler (Koray, 2000; 189).

Akrabaya, yoksula ve yolda kalmışa hakkını ver. Bununla beraber malını saçıp savurma (İsra, Ayet 26).

Onların mallarında isteyen ve istemeyen yoksullar için bir hak vardı (Zariyat, Ayet 19).

Kuran’da yoksulluk ile alakalı yaklaşık olarak otuz ayet geçmektedir. Bu ayetlerden özellikle yukarıda geçen ikisi yoksul toplumların kalkınmasına yönelik bariz derecede açık çözüm sunmaktadır. Açık manası ile bu ayetlerde “*akraba, yoksul ve yolda kalmışa hakkını ver ve malını saçıp savurma*” ile ifa edilen şu ki; Müslüman, yakınlarından başlayarak sırasıyla yoksul ve yolda kalmışlara yardım etmek zorundadır; çünkü onların kişi üzerinde hakkı vardır. Yani özellikle Müslümanların kazandıklarında yoksulun hakkı vardır ve infak edilmelidir. Ayrıca Müslüman malını saçıp savuramaz da. Yani iktisada had safhada riayet etmek zorundadır. Sosyolojik ve iktisadi açıdan, bu dile getirilenler öncelikle aileden başlanarak bir topluma mâl edilebilirse işte yoksulluğun tamamen kökü kazınmış olur.

Hadis âlimi Müslim’in yaklaşık olarak 850 yıllarında Zühhd adlı Hadis kitabının 41. bölümünde, “*Dul ve fakirlere yardım eden kimse, Allah yolunda cihad eden veya gündüzleri (nafile) oruç tutup, gecelerini (nafile) ibadetle geçiren kimse gibidir*” şeklinde ifade edilen bir sahih hadisi; ayrıca İmam Beyhâki’nin yaklaşık 1230 yıllarında telif ettiği Tergib ve Terhib adlı Hadis kitabının ikinci cilt 372. sayfası 9. bölümde; *Hz. Câbir der ki, Hz. Peygamber: “Müslüman yoksulu doyumak Allah’ın rahmetini gerekli kılan güzel amellerdendir”* gibi sahih hadisler de aynı Kuran-ı Kerim’in anlayışı üzere özellikle Müslümanların yoksulu koruyup gözetme görevinin olduğunu açıkça beyan etmektedir.

İslâmi kaynaklar olarak nitelendirilen tefsirler de incelendiğinde bu minval üzere yoksulluğun bir musibet olduğu, üstesinden gelinmesinin mümkün olduğu, ancak belli şartlar sağlandığında çözüm bulunacağı açıkça belirtilmiştir. Kuran’ın 21. asra bakan yönü ile tefsiri olan Risale-i Nur külliyyatında “*Bizim düşmanımız cebâlet, zaruret, ihtilâftır. Bu üç düşmana karşı; san’at, marifet, ittîfak silâhiyle cihâd edeceğiz*”. (Divanı harbi örfi, 1998: 23) şeklinde bir tesbit bulunmaktadır.

Bu ifade de yoksulluk belasına karşı açık çözüm sunulmaktadır. Hem de en kalıcı yönüyle mesele ele alınmaktadır. Bir bütün olarak ele alındığında eğitim, sanat ve her alanda ittifakı başarmış olan toplumlar belli unsurların etkisi ile belli bir zaman zarfında yoksulu koruyup gözetebilirler. Ancak bu zihniyet eğitim vb. unsurlarla desteklenip pekiştirilmemişse kalkınma gelip geçici olacak, yoksulluk tehlikesi daima var olacaktır.

Aşağıda gelen paragraflarda açıklanan yoksulluğa çözüm arayışları ancak yukarıdaki İslâmi temel kaynaklarda sunulan çözümlerin nüveleri olabilirler. Bu yüzdendir ki toplumların fakirliğine gerçek manada kalıcı çözümler üretilememiştir.

Büyük ölçekli planlamalar yapılarak, fakirlik sorununa karşı ülkelerin gelişmelerinin ne yönde olacağına karar verilmelidir. Örneğin, tarım, sanayi, hizmet sektörlerinin istihdam ve üretim açısından ne kadar pay alması gerektiği ve bölge ve kentler bazında bu göstergelerin hangi standartlar bazında olmasına dair çalışmalar yapılmalıdır. Özellikle tarım sektöründeki radikal değişim sonucu ortaya çıkan vasıfsız ve yoksul kişilerin muhtemel işsizlik durumlarının düşürülmesi için tedbirler alınmalıdır (Adaman ve Keyder, 2010).

Toplumların refah düzeyinin dengelenmesi sosyal ve ekonomik açıdan son derece önemlidir. Bu refah dengelenmesi için sürdürülebilir bir gelir düzeyi özellikle yoksul kişilerin istifadesi ile mümkündür. *Sosyal girişimcilik*, yoksullukla mücadelede yenilikçi bir çözüm olabilir. Sosyal girişimciler, yoksul kişileri sürekli desteklemek yerine, yoksulluk zincirini, “üreten insanlar” olarak kırmayı hedeflerler. Sosyal girişimciliğin felsefesini kısaca açıklarsak; balık vermek yerine balık tutmayı öğretmek gibi, bir düşünce sistemini yerleştirmeye çalıştığı söylenebilir (Budak, 2015). Bu felsefe bir nebze İslâmi temel kaynaklardaki çözümlerle örtüştüğünden kalıcı olarak çözüm üretmeye namzettir. Çünkü sosyal girişimciler yüzyıllardır toplumların alışlagelmiş davranışlarını değiştirerek, dönüşümlere yol açmaktadırlar.

Yoksulluk sorununun çözüm anahtarı, fukara toplumlardan başlayarak, dünya güç ve zenginlik odaklarının tam merkezine ulaşabilecek küresel bir ilişki ağı oluşturabilmektir (Sachs, 2005). Bu düşüncenin de başarılı olması, yukarıda Nursi'nin ifadelerinde geçen sosyal alanların tümünü kapsayan eğitim odaklı çalışmalarla mümkündür. Bunun belirtilerini Sachs'ın şu ifadelerinden anlayabiliriz: “*Yoksulluğu 2025 yılına kadar tamamen ortadan kaldırmak mümkün; ancak bunun için zengin uluslarla, fakirlerin uzlaşması gerekir: Zenginler, durmadan geveledikleri vaatleri yerine getirmeli, fakirlerse ulusal kaynaklarını savaş, yolsuzluk ve politik çekişmeler yerine, yoksullukla mücadeleye ayırmalıdır.*” Bu önerileri Nursi'nin yüz yıl öncesinden dikkat çektiği fikirlerle birlikte değerlendirmek gerekir. “Bütün ihtilâlât-ı beşeriyenin mâdeni bir kelime olduğu gibi, bütün ahlâk-ı seyyienin menbaı dahi bir kelimedir. Birinci Kelime: “Ben tok olayım, başkası açlıktan ölse, bana ne.” İkinci Kelime: “Sen çalış, ben yiyeyim.” diyen Nursi, toplumsal barış ve huzur için Kur'an'ın zekatı emrettiğini hatırlatmakta; zengininin daha da zenginleştiren, fakiri içinden çıkılmaz bir yoksulluk çukuruna iten fazizin ise yine Kur'an'a uyularak yasaklanmasını istemektedir. (Sözler, s.373)

Yoksulluk sorununun çözüm anahtarı, fukara toplumlardan başlayarak, dünya güç ve zenginlik odaklarının tam merkezine ulaşabilecek küresel bir ilişki ağı oluşturabilmektir.

Modern toplumların hak ve adalet merkezli bir yapıya kavuşmaları için; cehalet, zaruret ve ihtilaf gibi sorunları aşması gerekir. Bu devasa sorunlarla ancak ve ancak san'at, marifet ve ittifak ile baş edilebilir.

Sonuç

Yeni dünya düzeni, özellikle ekonomik büyüme anlamında beşeriyete önemli faydalar ve fırsatlar sunmaktadır. Ancak konuya sosyolojik yönden bakıldığında durumun hiç de öyle olmadığı anlaşılmaktadır. Aslında yeni Dünya düzeni, güçlünün hüküm sürdüğü ve sadece güçlünün söz sahibi olduğu bir düzendir. Bu düzen küresel boyutta yıllarca yapılan gayretli çalışmalarla kazanılmış sosyal ve siyasal kazanımları tehdit etmiş ve toplumsal sorunları daha da içinden çıkılmaz hale getirmiştir. Hemen hemen her ülkede eşitsizlik, güvensizlik, belirsizlik, dışlanmışlık derin yaralar haline gelmiştir. Bu sorunların yerel hatta ulusal boyutların ötesinde küresel bir hale geldiği aşikârdır.

Bunun yanı sıra yoksulluğun en dehşet verici sonucu, beraberinde toplumsal şiddet olaylarını getirmesidir. Yoksulluğun hüküm sürdüğü tüm ülkelerde suç işleme, şiddet eylemleri ve terörist faaliyetlerde önemli artışlar gözlemlenmektedir. Dolayısıyla yeni dünya düzeni ile birlikte küresel boyut kazanan yoksulluk tüm ülkeler için *sosyal patlama* riskini önemli ölçüde arttırmakta, akabinde toplumsal huzuru ve barışı tehdit etmektedir.

Modern toplumların hak ve adalet merkezli bir yapıya kavuşmaları için; cehalet, zaruret ve ihtilaf gibi sorunları aşması gerekir. Bu devasa sorunlarla ancak ve ancak san'at, marifet ve ittifak ile baş edilebilir.

Asıl yoksulluk insani yoksulluktur; çünkü tüm yoksulluk çeşitlerinin baş müsebbibidir. Unutulmamalıdır ki insani yoksulluk, kişilerin haksızlığa ve hürriyetsizliğe mahkûm edilmesidir.

İsraf, toplumların refaha ulaşmasını engelleyen, tembelliğe atan, kişileri türlü türlü dilenciliklere düşüren ve insanın çalışma şevkini kıran azılı bir musibettir. Üstesinde gelinmedikçe yoksulluk o toplumdan bertaraf edilemez.

Çalışma boyunca dile getirilen yeni dünya düzeni ile küresel hale gelen yoksulluğun dünya gündeminden çıkması için, İslâm dininin temel kaynaklarından yer alan referanslar dikkate alınmalıdır. Bu çözümlere öncülük edenler Müslümanlar olmalıdır. Ardından yoksulluğun çözümünü tüm dünyaya yaşayarak ve örnek olarak yaymalıdırlar. Bu yayılma uluslararası örgütlenme veya uluslararası faaliyetler şeklinde oluşturulabilir. Kısacası yoksulluk belasının çözümü için temelini İslâmi kaynaklardan almış uluslararası sosyal politikalara acilen ihtiyaç vardır. Bu politikalar bir an önce oluşturulmalı ve uygulanmalıdır.

Abstract

It is obvious that the poor working conditions in the developed countries, the general welfare of the society is decreasing and the people are gradually getting poorer and the purchasing power is decreasing and the poverty which is sitting on the agenda of the World is actually close to a hundred

years. The World is silent but its cries reach universe dimensions. Social researchers demonstrate a new exploitation based World order, where the power of poverty as a chief poverty rushes. There are rights to justice, but is it not possible to get rid of it? It is possible that the answer to this question has been examined in the context of the Ayat, Hadis and Tafsir, the basic sources of Islamic religion. In addition, the validity of prescriptions for poverty in these sources was supported by relevant literature. If the study is well studied, it can be understood how societies implementing prescriptions offered in Islamic sources related to the poverty catastrophe can reach refinement.

Keywords:

Poverty, Basic Islamic Sources, Ingenuity, Education

Kaynakça

- Adaman, F. ve Keyder,Ç. (2010) *Türkiye’de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma*, Türkiye Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Avrupa Komisyonu Bildirgesi
- Budak, G. (2015) *Yoksulluğa İnovatif Bir Çözüm; Sosyal Girişimcilik, Emek Ve Toplum*, Hak-İş Uluslararası Emek Ve Toplum Dergisi Cilt: 4, Yıl: 4, Sayı: 8
- Dansuk, E. (1996) *Türkiye’de Yoksulluğun Ölçülmesi ve Sosyo-Ekonomik Yapılarla İlişkisi*, DPT Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Francis, T. (2001) *Poverty and Sustainable Development*, Konferans Bildirisi, Bordeaux
- Koray, M. (2000) *Sosyal Politika*, Ezgi Kitapevi, Bursa.
- Nursi, B. S. (1998) *Risale-i Nur Külliyyatı, Divan-ı Harb-i Örfi*, Yeni Asya Neşriyat
- Nursi, B. S. (1998) *Risale-i Nur Külliyyatı, Lem’alar*, Yeni Asya Neşriyat
- Nursi, B. S. (1998) *Risale-i Nur Külliyyatı, Tarihçe-i Hayat*, Yeni Asya Neşriyat
- Nursi, B. S. (1998) *Risale-i Nur Külliyyatı, Sözler*, Yeni Asya Neşriyat
- Sachs, J. D. (2005) *Yoksulluğun Sonu: Günümüz Ekonomisinin Sunduğu Olanaklar*, BM Elçiliği Bildirgesi
- Sapancı, F. (2001) *Yeni Dünya Düzeni Ve Küresel Yoksulluk*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 3, Sayı: 2

